ANGELA SAVIN-ZGARDAN

Institutul de Filologie
(Chişinău)

CAUZE EXTRALINGVISTICE ALE MOTIVAȚIEI APARIȚIEI UNITĂȚILOR POLILEXICALE STABILE ÎN LIMBA ROMÂNĂ. CONSIDERAȚII GENERALE

Abstract

On their appearance the stable polylexical units (SPU) originally nominative linguistic ones, motivated, should they denote certain concrete facts of the surrounding world or connotative linguistic units, i.e. they were motivated when the speaker expressed his attitude towards a concrete fact of that world. However, in the long run, with the evolution of language, some of the motivated SPU's remained motivated both their components or only one of them preserving their sense. In the SPU copies of reality both motivational form and motivational sense can be easily identified. The prospective motivation in case of SPU is clear. Even somebody who does not know the signification of an SPU describing everyday life, can understand it, provided the motiveme is well determined, while the semantic of the components is also motivated. Other SPU's originally motivated, become in the course of time demotivated, losing their motivating connection with the denoted phenomenon. First of all, those phraseologic units are meant which acquire their images gradually. As to their origin two great categories of SPU's can be distinguished: 1. denominative units, comprising, locutions and phraseologisms denoting reality; 2. connotative units expressing the speaker's attitude towards a concrete reality, these being phraseologisms.

Keywords: stable polylexical unit, motivation, nominative linguistic unit, connotative linguistic unit.

Problemele motivației apariției etimologiei frazeologice (or motivația este un termen de etimologie, precum şi un termen de lingvistică generală) sunt la fel de complexe ca şi problemele etimologiei lexicale. Puțini cercetători s-au încumetat să exploreze aceste tărâmuri dificile. Predilecția era dată cercetării sincronice, grație concepției lui F. de Saussure conform căreia sistemul limbii poate fi perceput pe baza studierii sincronice a limbii [16]. Ch. Bally, ucenicul lui F. de Saussure şi fondatorul frazeologiei ca ramură independentă a lingvisticii, la fel a cercetat frazeologia în plan sincronic, ceea ce a influențat pe mult timp cercetările ulterioare.

Unele tentative de explicație a unor unități polilexicale stabile (UPS), precum şi a proverbelor, le-au întreprins unii cercetători români: I. A. Zanne [10], A. Candrea. [1, p. 143-156], I. Iordan. [7, p. 265-304], S. Puşcariu [8, p. 289-291]. Mai recent în lingvistica românească studierea diacronică a UPS a fost întreprinsă de F. Dumitrescu [4], S. Dumistrăcel [5], A. Eremia [6], Gh. Colțun [2].

În lingvistica rusă preocupările privind frazeologia diacronică au fost întreprinse de B. A. Larin [13], N. M. Şanski et alii [19], V. M. Mokienko [14], M. F. Palevskaja [17] ș.a.

BDD-A6847 © 2012 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:00:48 UTC)

Desigur, frazeologia ca şi lexicul se află în permanentă evoluţie, din aceste considerente obiectul de studiu al ei trebuie cercetat atât în plan sincronic, cât şi diacronic. De această părere sunt mai mulţi cercetători: R. A. Budagov [11, p. 17], A. G. Nazarean [16], Gh. Colţun [3, p. 155], subsemnata [9, p. 87-132].

Cercetând problema apariţiei UPS, diverşi lingvişti au propus diferite tratări privind clasificarea lor în funcţie de proveniență. Conform majorității cercetătorilor, toate unităţile polilexicale stabile se pot diviza în două grupuri mari: autohtone şi comune unui mare număr de limbi (împrumutate sau calchiate) [15, p. 267-304; 12, p. 22; 18, p. 75]. În lingvistica românească se observă aceeaşi tendinţă de clasificare a UPS conform originii [4, 5]. Gh. Colţun propune o altă clasificare a frazeologismelor (UPS – *n.n.*): *generale*, specifice pentru majoritatea limbilor de pe glob (de origine cultă – *n.n.*), *paralelisme,* comune pentru un grup de limbi, dar de proveniență independentă unele de altele, împrumutate sau calchiate, *indigene,* specifice numai unei limbi [3, p. 157-160]. Subsemnata este de părere că nu contează dacă UPS sunt împrumutate, calchiate sau au pătruns în limbă pe cale cultă. Toate aceste UPS sunt de proveniență străină şi din această cauză trebuie considerate ca fiind *generale* unui mare număr de limbi. Iar celelalte UPS trebuie privite ca fiind *indigene*, avându-şi originea în limba română, chiar dacă se află corespondentele lor în alte limbi. Atestarea UPS similare în terţe limbi poate fi explicată prin modul general-uman de a percepe realitatea, de a se confrunta cu fenomene similare de ordin social – economic, natural, cultural etc., în urma conviețuirii îndelungate într-un areal geografic, datorită relaţiilor de contact economice, sociale sau ca urmare a migraţiei populaţiei etc. În baza celor expuse mai sus, conchidem că UPS este mai raţional de divizat în două grupuri mari: *indigene şi generale*, în cazul când principiul divizării se bazează pe motivaţia originii.

„Partea leului” din numărul total al UPS dintr-o limbă o alcătuiesc UPS indigene. F. Dimitrescu încearcă să stabilească anumite UPS care sunt proprii doar limbii române [4, p. 154 ș.u.]. Stelian Dumistrăcel propune, la rândul său, o clasificare a UPS conform principiului denominativ / conotativ. Lingvistul român prezintă astfel accepţia sa: 1. Frazeologisme, apărute datorită necesităţii limbii în mijloace expresive, fără a fi legate de un fapt real din lumea înconjurătoare, având funcţii stilistice din momentul apariţiei: *a fi cu scaun la cap, a-i fluiera vântul prin oase, a-şi lua inima în dinţi, a fi pestriț la mațe, la sfântul aşteaptă* etc. [5, p. 137]. UPS date sunt numite de cercetător ***imaginare.*** 2. Frazeologisme care au apărut în legătură cu un fapt concret din lumea înconjurătoare: materială, politică, socială, economică care aveau iniţial sensuri directe ale cuvintelor în procesul comunicării, iar mai târziu au fost supuse diverselor transferuri semantice. Aceste UPS sunt numite ***copii ale realităţii.***

Subsemnata ar avea de adus unele concretizări şi obiecţii privind clasificarea menţionată mai sus. Suntem de acord că la geneza lor unele UPS au avut funcţia fie denominativă, fie conotativă. Dar nu putem să unim împreună unităţile de limbă denominative şi conotative, aşa cum face stimatul lingvist. Unităţile de limbă denominative sunt în marea lor majoritate locuţiuni, cu unele excepţii, căci sunt atestate şi locuţiuni cu imagine, iar unităţile de limbă conotative sunt unităţile frazeologice. Desigur, vedem la S. Dumistrăcel că unele UF de la bun început aveau valoare denominativă, iar pe parcurs, componentele lor s-au demotivat, astfel transformându-se în unităţi conotative: *a-i lua apa de la moară (cuiva), a pescui în apă tulbure, a găsi ac de cojoc (cuiva), a alege brânza de zer* etc. [5, p. 137].

BDD-A6847 © 2012 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:00:48 UTC)

Am dori să aducem anumită claritate în această problemă. La apariția lor, UPS au fost inițial unități de limbă denominative, în cazul când denumeau anumite fapte concrete din lumea înconjurătoare sau unități conotative, în cazul când vorbitorul își exprima atitudinea față de faptul concret din lumea înconjurătoare. Pe parcurs, odată cu evoluția limbii, unele UPS au rămas motivate, componentele lor sau unul din ele păstrându-și sensul. Explicația constă în faptul că doar aceste unități de limbă pot denumi anumite realități: anumite valori lexico-gramaticale, eliminarea echivocului etc. În cazul dat e vorba de locuțiuni: *a da o sărutare / a da sărutări, a face ocolul, a da în schimb, lucru de clacă, dintr-o privire* etc. Alte UPS, inițial motivate, devin demotivate cu timpul, pierzându-se legătura motivată cu fenomenul desemnat. E vorba, în primul, rând de unități frazeologie care capătă imagine pe parcurs: *a fi la îndemână, a fi în joc, a închide ochii, a lua peste picior* etc. Însă pe lângă UF mai există și locuțiuni ce și-au păstrat imaginea. Iar UPS care inițial au fost îmbinări libere de cuvinte, dar care au avut inițial imagine și s-au păstrat în limbă, așa și rămân, conotative. E vorba de UF: *a se potrivi ca nuca de perete, a-i fluiera vântul în oase, cât ai pune pe-o măsea* etc.

Reieșind din cele expuse mai sus, am dori să facem anumite concretizări privind clasificarea propusă de S. Dumistrăcel și acceptată de Gh. Colțun în monografia sa [3, p. 160-161]. S. Dumistrăcel susține că există frazeologisme (autorul include și UF, și locuțiuni – *n.n.*) imaginare care au apărut datorită necesității limbii în mijloace expresive, fiind chiar în momentul nașterii figuri de stil propriu-zise și având funcții stilistice nemijlocite. A doua grupă de UPS sunt numite „copii ale realității" și au apărut în legătură cu un fapt concret din viața materială, socială, politică și care arătau inițial relații dintre diferite obiecte sau ființe și care aveau sensuri directe în procesul comunicării, iar mai târziu au fost supuse diverselor transferuri semantice. Subsemnata ar dori să menționeze că putem deosebi două categorii mari de UPS privind originea lor: 1. unități denominative, din care fac parte locuțiunile și UF care denumesc realitatea, 2. unități conotative care exprimă atitudinea vorbitorului față de realitatea concretă și care sunt UF. În raport cu S. Dumistrăcel, am delimitat unitățile denominative (la S. Dumistrăcel – „frazeologisme – copii ale realității") [64, p. 137] în locuțiuni și UF cu funcție denominativă inițial desemnând realitatea. Iar a doua categorie de UPS pe care S. Dumistrăcel le-a numit „frazeologisme imaginare" sunt, în opinia noastră, UPS conotative. Drept concluzie, putem afirma că la origine toate UPS sunt unități motivate, fie că sunt unități conotative, fie denominative. Unele din cele denominative, cu timpul, pot deveni demotivate din cauze diverse, pe care le vom trata în altă parte. În grafeme, acest fenomen îl putem reprezenta în felul următor: S. Dumistrăcel – *frazeologisme conform originii*: frazeologisme imaginare și frazeologisme copii ale realității. Pe aceeași poziție se situează și Gh. Colțun [3, p. 161]. Subsemnata propune următoarele – *UPS conform motivației semnului:* unități denominative (locuțiuni) și unități conotative. UPS conotative se divizează, la rândul lor, în 1. *UPS atitudine față de realitate,* de ex., *a se potrivi ca nuca de perete, a-i fluiera vântul prin oase* etc. și 2. *UPS copii ale realității*, de ex.: *a-i tăia (a-i rupe, a-i scurta nasul (cuiva), a pescui în apă tulbure* etc. Pe parcurs UPS se demotivează, în diferită măsură, astfel, în prezent, obținem UPS care sunt unități glotice conotative demotivate în diferită măsură de la caz la caz. Frazeologismele – copii ale realității, conform lui S. Dumistrăcel și lui Gh. Colțun, se divizează în *frazeologisme nemarcate temporal* și *frazeologisme marcate temporal*.

BDD-A6847 © 2012 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:00:48 UTC)

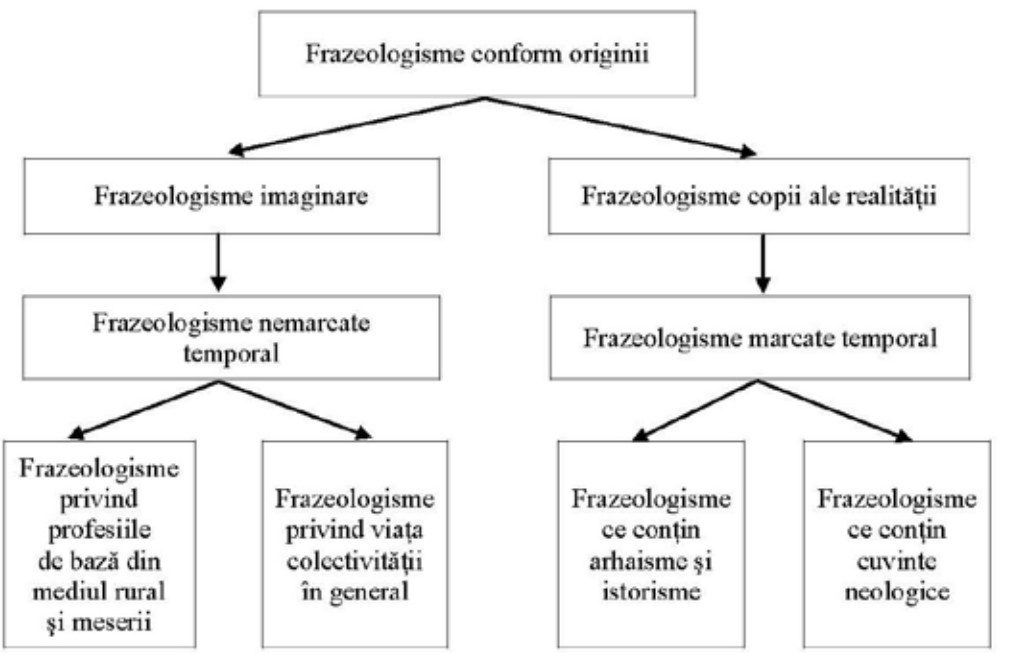
Cele *nemarcate temporal* S. Dumistrpcel le divizează în *frazeologisme care se referă la viața colectivității în general* şi *frazeologisme care se referă la profesiile de bază din mediul rural şi la meserii*. *Frazeologismele marcate temporal* cercetătorul le divizează în *frazeologisme care conțin arhaisme şi istorisme* şi *frazeologisme care au la bază îmbinări de cuvinte neologice* [5, p. 140; 3, p. 160].

Însă noi suntem de altă părere. Această clasificare suferă de lipsă de coerență, fiindcă sunt utilizate diferite principii ce stau la baza clasificării lor. În cazul frazeologismelor nemarcate temporal la bază se pune divizarea conform principiului semantic, diatopic sau diastratic, iar la baza frazeologismelor marcate temporal se pune principiul diacronic al componentelor. Noi propunem ca **la baza clasificării UPS conform originii extralingvistice să fie pus principiul originii**: *UPS indigene* şi *UPS generale*, despre care am vorbit mai sus. La rândul lor *UPS indigene* se divizează în: UPS ce descriu viața cotidiană, UPS ce se referă la profesii şi meserii, UPS legate de faună, UPS cu lexic militar, UPS legare de fenomene ale naturii, UPS tabu. *UPS generale* se clasifică în UPS ce au pătruns în limbă pe cale cultă, UPS biblice, UPS mitologice şi UPS bazate pe realități istorice.

Cele expuse mai sus sunt interpretate astfel în diagrame.

Opinia lui S. Dumistrăcel, expusă în diagramă

Diagrama 1

BDD-A6847 © 2012 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:00:48 UTC)

Opinia A. Savin-Zgardan, expusă în diagramă

Diagrama 2

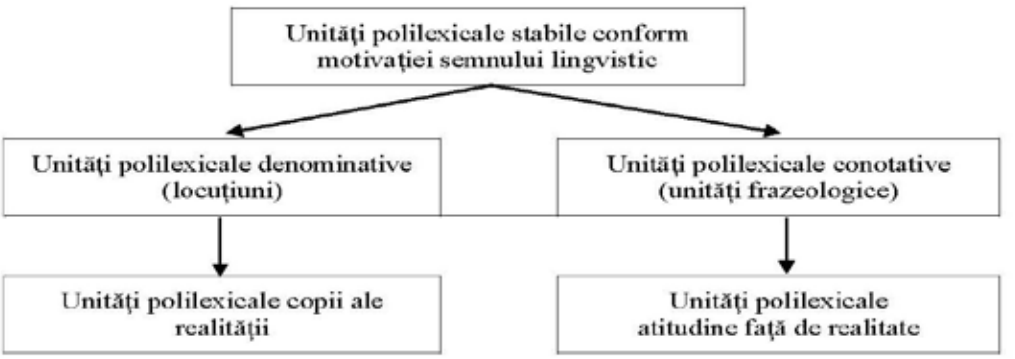
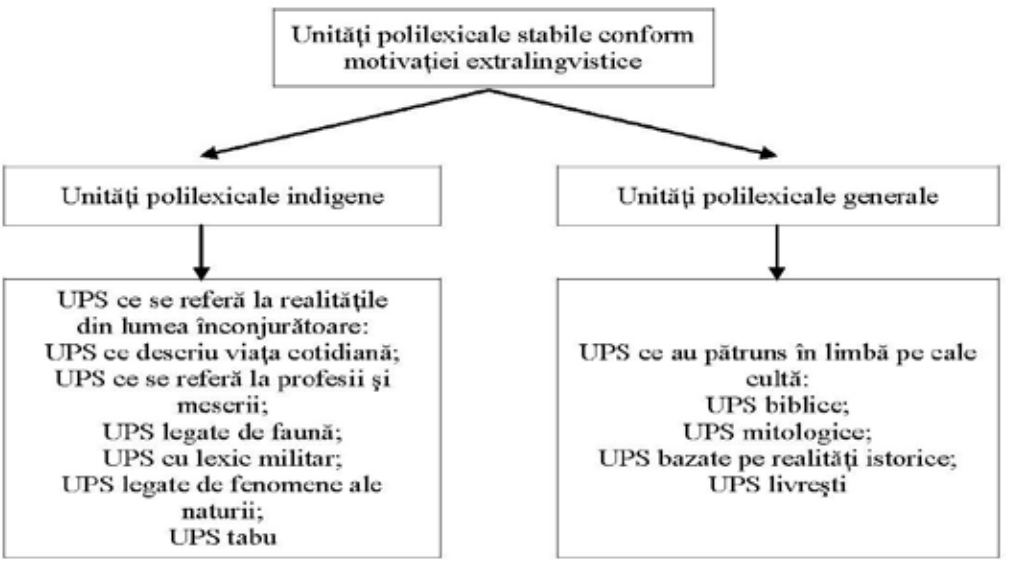

Diagrama 3

Concluzii

1. Factorii extralingvistici constituie etapa primară privind apariţia UPS în limbă.

2. Motivaţia originii unor UPS se explică prin provenienţă străină, fiind împrumutate, calchiate sau pătrunse în limbă pe cale cultă. În cazul dat ele trebuie considerate ca fiind generale unui mare număr de limbi.

3. Celelalte UPS trebuie privite ca fiind indigene, avându-şi originea în limba română, chiar dacă se află corespondentele lor în alte limbi.

BDD-A6847 © 2012 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:00:48 UTC)

4. Atestarea UPS similare în terțe limbi poate fi explicată prin modul general-uman de a percepe realitatea, de a se confrunta cu fenomene similare de ordin social-economic, natural, cultural etc., în urma conviețuirii îndelungate într-un areal geografic, datorită relațiilor de contact economice, sociale sau ca urmare a migrației populației etc.

5. La apariția lor, UPS au fost inițial unități de limbă denominative, motivate, în cazul când denumeau anumite fapte concrete din lumea înconjurătoare sau unități conotative, motivate, în cazul când vorbitorul își exprima atitudinea față de faptul concret din lumea înconjurătoare.

6. Pe parcurs, odată cu evoluția limbii, unele UPS motivate au şi rămas motivate, componentele lor sau unul din ele păstrându-şi sensul. Explicația constă în faptul că doar aceste unități de limbă pot denumi anumite realități: anumite valori lexico-gramaticale, eliminarea echivocului etc. La UPS copii ale realității forma motivațională şi sensul motivațional sunt uşor de depistat: *a turna apă la moara (cuiva), a sonda terenul, a da tonul, a pune la cântar*. Motivația prospectivă în cazul UPS date e clară, chiar şi persoana care nu cunoaşte semnificația UPS ce descriu viața cotidiană, o poate înțelege, căci motivemul e bine determinat, iar semantica componentelor e motivată.

7. Alte UPS, inițial motivate, devin demotivate cu timpul, pierzându-se legătura motivată cu fenomenul desemnat. E vorba, în primul rând de unități frazeologie care capătă imagine pe parcurs.

8. Putem deosebi două categorii mari de UPS privind originea lor: 1. unități denominative, din care fac parte locuțiunile şi UF care denumesc realitatea, 2. unități conotative care exprimă atitudinea vorbitorului față de realitatea concretă şi care sunt UF.

9. UPS se divizează de la originea lor în UPS *atitudine față de realitate* şi *UPS copii ale realității*.

10. Inițial UPS *atitudine față de realitate* sunt motivate, dar ajung a fi demotivate.

11. Pe parcurs *UPS copii ale realității*, în mare parte, îşi păstrează motivația, astfel, în prezent, obținem UPS care sunt unități glotice motivate în diferită măsură de la caz la caz.

12. La baza clasificării conform motivației extralingvistice propunem principiul originii: UPS indigene şi UPS generale.

13. La UPS indigene se referă UPS ce aparțin câmpurilor funcțional-semantice: viața cotidiană, profesii şi meserii, faună, domeniul militar, fenomene ale naturii, noțiuni tabu.

14. UPS generale se clasifică în UPS ce au pătruns în limbă pe cale cultă, UPS biblice, UPS mitologice, UPS bazate pe realități istorice.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE
Publicații cu alfabet latin

1. Candrea A. *Viața cuvintelor.* Curs predat de domnul profesor A. Candrea. În: Anul şcolar 1932-1933, 78 p.

BDD-A6847 © 2012 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:00:48 UTC)

2. Colţun Gh. *Etimologii frazeologice*. Curs special. Chişinău: USM, 1995, 71 p.

3. Colţun G. *Frazeologia limbii române*. Chişinău: Editura ARC, 2000, 208 p.

4. Dimitrescu. F. *Locuţiunile verbale în limba română*. Bucureşti: Editura Academiei R.P.R., 1958, 234 p.

5. Dumistrăcel S. *Lexic românesc. Cuvinte. Metafore. Expresii*. Bucureşti: Editura ştiinţifică şi enciclopedică, 1980, 263 p.

6. Eremia A. *Destinul cuvintelor*. Chişinău: Ştiinţa, 1988, 200 p.

7. Iordan I. *Stilistica limbii române*. Bucureşti: Editura Ştiinţifică, 1975, 408 p.

8. Puşcariu S. *A făgădui marea şi sarea*. În: Cercetări şi studii. Bucureşti: Minerva, 1974, p. 289-291.

9. Savin-Zgardan Angela. *Problema imaginii unităţilor polilexicale stabile în limba română*. În: Centrul de cercetare. Comunicare interculturală şi literatură. Communication interculturelle et littérature, nr. 4. Universitatea „Dunărea de Jos" din Galaţi. Facultatea de Litere. Galaţi: Editura Europlus, 2011, p. 67-72.

10. Zanne I.A. *Proverbele românilor*. Vol. I-X. Bucureşti: Socecu, 1895, 237 p.

Publicaţii cu alfabet rus

11. Будагов Р. А. *Проблемы развития языка*. М-Л: Наука, 1965, 73 p.

12. Кунин А. В. *Фразеология современного английского языка*. М.: Международные отношения, 1972, 288 p.

13. Ларин Б.А. *История русского языка и общее языкознание*. М.: Просвещение, 1977, 224 p.

14. Мокиенко В. М. *Загадки русской фразеологии*. М.: Высшая школа, 1990, 166 p.

15. Назарян А. Г. *Фразеология современного французского языка*. М.: Высшая школа, 1976, 318 p.

16. Назарян А. Г. *История развития французской фразеологии*. М.: Высшая школа, 1981, 189 p.

17. Палевская М. Ф. *Основные модели фразеологических единиц со структурой словосочетания в русском языке XVIII в*. Кишинев: Картя молдовеняскэ, 1972, 307 p.

18. Шанский Н. М. *Фразеология современного русского языка*, 3-е изд., исправл. и доп. – М.: Высш. шк., 1985, 160 p.

19. Шанский, Н., Зимин, В., Филатов, А. *Опыт этимологического словаря русской фразеологии*. М.: Русский язык, 1987, 240 p.

BDD-A6847 © 2012 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:00:48 UTC)